

RAKSTI

Inga Belasova

LATGALIEŠU ANEKDOŠU PAR DŽĪVNIEKIEM UZBŪVES ĪPATNĪBAS DŽĪVNIEKU EPOSA KONTEKSTĀ

Raksta mērķis – atklāt latgaliešu anekdošu par dzīvniekiem galvenās uzbūves īpatnības dzīvnieku eposa kontekstā. Hipotētiski var pieļaut, ka saskaņā ar folkloras fundamentālajām un universālajām pamatlikumībām, latgaliešu anekdotes par dzīvniekiem ir internacionāli zoomorfo anekdošu etniskais variants. Pielietojot salīdzinošo metodi, top skaidrs, ka gan latgaliešu, gan latviešu zoomorfo anekdošu uzbūves specifika būtiski saistās ar visa dzīvnieku eposa kontekstu, bet jo īpaši ar pasakām, jo, apvienojoties dažām no krievu zinātnieka V. Proppa izdalītajām pasaku funkcijām, izveidojas tipiskākie zoomorfo anekdošu motīvi, kas saskatāmi visdažādāko tautību folkloriskajās un literārajās tradīcijās. Savukārt strukturālā metode ļauj saskatīt anekdotes žanrisko likumsakarību izpausmes un to uzbūves īpatnības, kā arī ataino kompozicionālo elementu mijiedarbi.

FEATURES OF THE STRUCTURE OF LATGALIAN ANIMAL ANECDOTES IN THE CONTEXT OF ANIMAL EPICS

The objective of the paper is to reveal the main structural features of Latgalian animal anecdotes in the context of animal epics. According to the fundamental and universal laws of folklore it can hypothetically be assumed that Latgalian animal anecdotes are an ethnic version of international zoomorphic anecdotes. When analyzing the structure of the zoomorphic anecdotes, it is essential to consider them in the context of the whole animal epic, which allows to acknowledge typological similarities and coherence in the creation of the animal images and the most typical motives. A comparative analysis illustrates that the structural features of both Latgalian and Latvian zoomorphic anecdotes are vitally associated with the whole context of animal epics, and especially with fairy tales. Some of the functions of fairy tales, as outlined by the Russian scientist V. Propp, band together, thereby forming the most typical motives of zoomorphic anecdotes, which can be found in the folklore and the literary traditions of different nations. Therefore it is possible to conclude that the Latgalian animal anecdotes preserve all those structural features of the zoomorphic anecdotes which are common for animal anecdotes in general, irrespective of the area where an anecdote is told, the nationality of a narrator or the topic.

A structural analysis of the anecdotes shows the manifestation of regularities of the genre of anecdotes and its structural features, as well as a mutual interaction of the peculiarities of composition in the context of animal epics in general.

A fundamental analysis of the structure of an anecdote implies identifying a motive, whose successful scientific interpretation reveals the interconnection of the structure of the fairy tales and the anecdotes. The understanding of a motive is based on the dichotomic comprehension as practiced in folklore studies, whose founder – the American folklorist

A. Dandes – based it on the theory of fairy tales functions as elaborated by the Russian folklorist V. Propp. According to A. Dandes' theory, the understanding of a motive in narrative folklore virtually merges with the understanding of the function in the morphology of fairy tales, which allows the comparison of any motive in an anecdote with the corresponding function in a fairy tale. V. Propp distinguishes 31 functions in fairy tales: eight of them have to do with the introduction (set off, prohibition, violation of the prohibition, deception, revelation of a secret, telling a secret, help, sabotage), three have to do with the nodus (mediation, initiation of counteraction, sending away or reproach), eleven have to do with the main part of the message (the first function of the sender, the hero's response, acquisition of a magical asset, a movement of the hero, a fight, a distinctive action of a hero, victory, prevention of a shortfall, return, chase, rescue), and finally, the last nine functions (the return fails to be recognized, grudge of a false hero, a difficult task, its solution, exposure, transfiguration, punishment, wedding, reign) (Иппонн 1998).

Naturally, due to their compact structure, anecdotes cannot include all the functions mentioned by V. Propp. However, when banding together, several of the most typical motives of the Latgalian zoomorphic anecdotes become dominant (for example, motives of competition, truth, seeming departure, etc.), which can be found also in fairy tales about animals and other genres of animal epics. In these, every motive can be identified not on its own, but in inseparable connection with a particular message, because one motive can have different roles within different ideas. Besides, several types of artistic ideas can be distinguished in animal anecdotes as models of various life situations.

Laconism in an anecdote often depends on the inclusion of a narrated element in it. Therefore, dialogues, monologues and narrated texts carry a very important meaning in an anecdote. These brilliantly reveal the most characteristic peculiarities of the genre – a short, concentrated dialogue, monologue or message elaborated to the minimum reveals personal characteristics and social realias attributed to the animals, which in reality characterize people and their mutual relations.

Whereas a fairy tale's plot contains more elaborated elements, anecdotes consist of separate compositional elements (only dialogue or monologue, or any expressive figure of repetition, etc.). Also, whereas in fairy tales the number of the plot elements is mainly constant, in the Latgalian animal anecdotes they can be variable and incomplete. As far as the compositional peculiarities of anecdotes are concerned, we can also talk about elements of verbal and nonverbal communication, which in particular cases can become a prerequisite for the creation of a comic pathos.

A particular part assigns the following structure to the compositional models of the Latgalian and Latvian animal anecdotes:

- components of fairy tale motives, i.e. images, compositional stages, as well as types of texts and models included into the motives,
- models of structures of the anecdotes – combinations of message elements and positions of verbal and nonverbal communication.

Taking into consideration that the Latgalian animal anecdotes in terms of an understanding of the motives and the organization of the structural elements show little or no difference from the Latvian anecdotes – their structure is virtually identical to the Latvian zoomorphic anecdotes – it is safe to consider the Latgalian animal anecdotes as an ethnic version of international zoomorphic anecdotes.

Anekdotē (s. gr. *anekdoton* – 'neizdots, publicēšanai nenozīmīgs vai nevēlams') tradicionāli tiek definēta kā "īss, parasti mutvārdu stāstījums par komisku notikumu, kam ir negaidīts un asprātīgs nobeigums". (Valeinis 1982: 149) Latgaliešu anekdots ir unikāla

kultūras vērtība, kā arī mūsdienās populārākais vēstītājas folkloras žanrs, kurš sniedz daudzveidīgu informāciju par sabiedrības ētiskajām un estētiskajām vērtībām, aktuālajiem sociālajiem jautājumiem un sadzīves reāliju izpausmēm.

Ar terminu „dzīvnieku eposs” tradicionāli tiek apzīmēti dažādi (gan mutvārdu, gan rakstītie) episkie sacerējumi, kuru galvenie personāži ir dzīvnieki. Tādējādi dzīvnieku eposa izpratnē iekļaujas gan antīkais komiskais eposs “Peļu un varžu karš”, gan Ēzopa, Žaka de Lafontēna, Ivana Krilova fabulas, gan arī folkloras sacerējumi, galvenokārt pasakas par dzīvniekiem un arī zoomorfās anekdotes. Pastāv uzskats, ka visus šos žanrus vieno ne tikai tradicionāli dzīvnieku tēli, bet arī pamatā līdzīgas kompozicionālās uzbūves īpatnības, ko nosaka iespējamais personāžu darbības loks, ierastās uzvedības īpatnības un alegoriskais raksturs. Latgaliešu zoomorfo anekdošu uzbūves analīzē ir būtiski tās skatīt visa dzīvnieku eposa (bet jo sevišķi pasaku) kontekstā, kas ļauj konstatēt tipoloģisku līdzību un sakarības dzīvnieku tēlu un tipiskāko motīvu veidojumā visdažādāko tautību folkloriskajās un literārajās tradīcijās.

Pirms analizēt anekdošu un pasaku uzbūves īpatnību kopsakarības, neliels ieskats izmantotajā metodoloģijā. Strukturāla anekdošu analīze ļauj saskatīt anekdotes žanrisko likumsakarību izpausmes un to uzbūves īpatnības, kā arī uzskatāmi ataino, kā savstarpēji mijiedarbojas kompozicionālās īpatnības dzīvnieku eposa kontekstā kopumā. Analizējot anekdotes salīdzinošā aspektā, var noskaidrot, ka latgaliešu zoomorfās anekdotes saglabā tās anekdošu uzbūves īpatnības, kas raksturīgas visām anekdotēm par dzīvniekiem kopumā neatkarīgi no anekdotes stāstīšanas areāla, stāstnieka nacionālās piederības vai tematikas. Fundamentāla anekdošu uzbūves analīzē ir motīva izpratne, kuras zinātniskā interpretācija veiksmīgi atklāj arī pasakas un anekdotes uzbūves kopsakarības. Motīva izpratne pamatojas uz folkloristikā praktizēto dihotomisko motīva izpratni, kuras pamatlicējs amerikāņu folklorists Alans Dandess (Alan Dandes) tās izstrādni pamatojis uz krievu folklorista Vladimira Propa (Владимир Яковлевич Пропп) izveidoto pasaku funkciju izpratni. Pēc A. Dandesa teorijas, naratīvajā folklorā motīva izpratne faktiski sakrīt ar funkcijas izpratni pasakas morfoloģijā, ļaujot jebkuru motīvu anekdotē salīdzināt ar atbilstošo funkciju pasakā. V. Props pasakās izdala 31 funkciju: astoņas no tām saistītas ar ievadu (aizceļošana, aizliegums, aizlieguma pārkāpums, apmānīšana, noslēpuma izzināšana, noslēpuma izstāstīšana, palīdzība, kaitniecība), trīs saistītas ar sarežģītumu (starpniecība, pretdarbības sākums, aizsūtīšana jeb aizraidīšana), vienpadsmit attiecas uz vēstījuma pamatdaļu (dāvinātāja pirmā funkcija, varoņa reakcija, brīnumainā līdzekļa iegūšana, varoņa pārvietošanās, cīņa, varoņa iezīmēšana, uzvara, iztrūkuma novēršana, atgriešanās, pakalīdzināšanās, izglābšanās) un, beidzot, noslēguma deviņas funkcijas (atgriešanās, esot neatpazītam, viltus varoņa pretenzijas,

grūts uzdevums, tā atrisinājums, atmaskošana, transfigurācija, sods, kāzas, valdīšana) (Ипонин 1998). Protams, anekdotes sava kompaktā rakstura dēļ sižetā nevar iekļaut visas V. Propa minētās funkcijas, toties, tās apvienojot, var noteikt dominējošos un tipiskākos latgaliešu zoomorfo anekdošu motīvus (piem., sacensību, tiesas, šķietamās aiziešanas motīvs u. c.), kas vērojami arī pasakās par dzīvniekiem un citos dzīvnieku eposa žanros.

Sacensību motīvs labi saskatāms amizantajā pasakā par to, kā divi eži "skrējās" ar zaķi, nostādamies katrs savā grāvja galā (Arājs 1964: 16), vai arī bērnu lokā plaši pazīstamajā anekdotē par viltīgo vēzi, kas "noskrēja" lapsu, pieķerdamies tai pie astes.¹ Abi šie teksti ir tipiski piemēri visā pasaulē izplatītajam sacensību motīvam vēstītājā folklorā. Laikam nav nevienas tautas, kuras folklorā nevarētu atrast pasaku, fabulu vai anekdoti ar šādu motīvu. Tas ir sastopams dzīvnieku, sadzīves, daļēji brīnumpasakās un anekdotēs par dzīvniekiem.

Tēlu, motīvu daudzveidība un anekdošu un pasaku kompozicionālās īpatnības, kaut arī saistītas, zināmā mērā tomēr ir autonomas. Tā, piemēram, var variēties dzīvnieki, kas piedalās sacensībās, vai vide, kurā tās notiek, stāstījuma risinājumam un tā idejai paliekot nemainīgiem. Personāžu (sacensību dalībnieku) un sacensību noteikumu ziņā līdzīgi teksti ne vienmēr ir līdzīgi pēc savas idejas, kas dažkārt reducējas uz sentenci, ka prāts (viltība) svarīgāks par spēku (ātrumu), citos turpretim var būt pavisam cita – „neatlaidība allaž uzvar”, „iedomība neļauj gūt panākumus” un tamlīdzīgi. Par pierādījumu tam var noderēt pasaka „Ezis un zaķis” (Arājs 1964: 23) un anekdote par viltīgo *bomzi*, kurš iemācīja vilku runāt (RA BFPC, I. Belasova, B164/92). Izdalāms arī veids, kādā vājākais pieveic savu stipro pretinieku, un šim veidam atbilstošais darbības risinājums var būt dažāds, saglabājoties teksta pamatidejai. Par to ir iespējams pārliecināties, salīdzinot pasaku „Kā brālītis trusītis un brālītis bruņurupucis skrieties gāja” (Kurmītis 1971: 45) ar anekdoti par lapsu un vēzi². Kā vienā, tā otrā gadījumā tiek pierādīts, ka viltība ir pārāka par spēku, bet pati viltība tiek likta lietā dažādi: pasakā – vājais dzīvnieks izmanto savu ārējo līdzību ar ciltisbrāļiem, izvietojot tos gar visu ceļu no starta līdz pat finišam, bet anekdotē vēzis izmanto savas pretinieces fizisko spēku, nemanot pieķerdamies tai pie astes.

Der atgādināt, ka sacensību motīva elements, proti, pieķeršanās astei, var būt atainots ne tikai sacensību motīva ietvaros. Tā, piemēram, vēzi (krabi), kas pieķēries lapsas astei, var sastapt pasakā „Kaķis un Krabis” (Kurmītis 1971: 36) un pasakā „Zirgs, Vērsis, Gailis, Runcis un Vēzis” (Kurmītis 1971: 39), kas sižetiski līdzinās pasakai „Brēmenes muzikanti”

¹ Atsaucoties uz I. Belasovas bakalaura darbu „Anekdošu par dzīvniekiem žanriskais raksturojums” pielikumu, kas atrodas Rēzeknes Augstskolas Baltu filoloģijas pētnieciskajā centrā, šeit un turpmāk tiks norādīts RA BFPC, I. Belasova, B164 un attiecīgās vienības numurs.

² Atsaucoties uz interneta resursu, norādīts interneta portāls <http://www.activ.lv/anekdotes.php?id=4&no=0> All-Viss vienmēr šeit! Resurss aprakstīts 2005. gada 16. janvārī, 4. lpp.

(tajā vēzis pieķeras pie astes vēsim tikai tāpēc, lai kopā ar draugiem apceļotu pasauli, nevis lai ar kādu sacenstos). Šie piemēri pierāda folkloras tekstu dažādu motīvu relatīvo neatkarību.

Gan pasakās, gan anekdotēs fiziski vājā puse uzvaras sasniegšanai izmanto ne tikai ārējo līdzību ar ciltsbrāļiem vai pretinieka spēku. Dažkārt varoņi ķeras arī pie citām viltībām, piemēram, liek lietā burvestības (kas vairāk raksturīgi brīnumpasakām, nevis anekdotēm). Taču, lai cik dažādi būtu triki, pie kuriem ķeras personāži, pasaku un anekdošu ideja un tās raksturs principā nemainās.

Daļa tekstu ataino prātu (viltību) pārāku par spēku (ātrumu), citi parāda pretējo: stiprākais katrā ziņā pieveiks vājāko, kas redzams pasakā „Plekste” (Kurmītis 1971: 22), kur līdaka, būdama fiziski spēcīgāka, pieveic pleksti – mazāk spēcīgu pretinieku, un anekdotē par ziloni un odu (RA BFPC, I. Belasova, B164/13), kur tieši tādu pašu iemeslu dēļ tiek uzveikts ods. Nereti ir arī tādi teksti, kur neuzvar neviens vai uzvar katrs savā veidā, vai arī pasakas un anekdotes, no kurām skaidri neizriet, kurš sacensību dalībnieks guvis virsroku. Tie parasti beidzas ar aicinājumu recipientiem pašiem atbildēt uz izvirzīto jautājumu. Toties latgaliešu anekdotēs par dzīvniekiem šāds teksta modelis, proti, nav acīmredzams, kurš kļūs par uzvarētāju, ir ļoti reti sastopams.

Iejasu tipu teksti – kad uzvar stiprākais, kad neuzvar neviens vai kad uzvarētājs paliek nezināms – nepastāv tikai kā izņēmums. Tie ir bieža parādība folklorā, tomēr pārsvarā uzvar vai nu teorētiski stiprākais (likumsakarīgā ideja), vai nu teorētiski vājākais (inversā ideja). Raksturīgi, ka visi (vai gandrīz visi) mākslinieciskās idejas varianti sastopami ne tikai folkloras tekstos, bet arī pazīstamu autoru literāro pasaku kopojumos, piemēram, brāļu Grimmu pasakās (Бр. Гримм 1957). Visi minētie mākslinieciskās idejas tipi praktiski ir līdzvērtīgi, proti, nevienam no tiem nevar uzskatīt par pareizāku nekā citus vai kā dominējošo, jo lielākā daļa tekstu par sacensībām ir daudzveidīgo dzīves situāciju modeļi.

Jāatzīst, ka tāda idejas tipu sistēma attiecas ne tikai uz sacensību motīvu, bet arī uz citiem, piemēram, uz pasakām, fabulām un anekdotēm par tiesām. Līdzās daudzām gudrām un taisnīgām tiesām pasakās pastāv arī tikpat daudz muļķīgu tiesu anekdotēs par dzīvniekiem:

Tiesā zaķis tiesājas ar lapsu. Tiesnesis jautā lapsai:

- Ar ko tu neesi apmierināts?

- Lapsa ir palikusi baigā nevīža. Katru nakti aizeju uz virtuves izlietni pačurāt, bet tur tāda trauku kaudze ...

(RA BFPC, I. Belasova, B164/100)

Piemērā redzams, kāds absurds ir atainots apsūdzībā. Tā ir muļķīga, toties tieši tas, kas anekdotes specifikai nepieciešams, jo šeit darbojas pašatmaskojošais moments – zaķis,

gribēdams parādīt, cik nevīžīga ir lapsa, nevilšus atklāj, cik nevīžīgs ir viņš pats. Ir skaidrs, ka, izmantojot dzīvnīku personāžus, tiek atainotas cilvēku sadzīviskās realitātes.

Aktuāls ir arī šķietamās aiziešanas motīvs, kas visbiežāk izpaužas tādējādi, ka galvenais personāžs izliekas aizejam, bet patiesībā paslēpjās kaut kur tuvumā, ļauj notikumiem izvērsties un tad vispiemērotākajā brīdī iznāk no slēptuves, un atrisina konfliktu (paķer vajadzīgo mantu, pieķer noziedznieku un tamlīdzīgi). Šī motīva ietvaros salīdzinot mītu (Kūns 1959: 54), brīnumpasaku (Arājs 1964: 31), dzīvnīku pasaku (Arājs 1964: 53) un anekdoti par dzīvnīkiem (RA BFPC, I. Belasova, B164/17), ir vērojamas būtiskas atšķirības starp šiem tekstiem.

Afrikāņu kauri tautas mītā tiek paskaidrots, kāpēc burvestību dievam Osaninam ziedo bruņurupučus. Kādreiz Osanins pieķēra bruņurupuci, kas bija ielavījies svešā sakņu dārzā un ar savu dīvaino dziesmu atbaidīja visus, kas tuvojās, to vidū arī dārza saimnieku un dievus, kas viņam palīdzēja. Osanins paziņoja, ka dodas uz mājām, un, paslēpies krūmājā, gaidīja, kamēr bruņurupucis iznāks no sava patvēruma.

Brīnumpasakā stāstīts, kā varonis ar tādu pašu paņēmieni iegūst brīnumjauku sievu. Šis atgadījums kalpo par sākuma epizodi vēstījumam, kas tālāk risinās pēc V. Propa aprakstītās klasiskās pasaku shēmas (Ипони 1998).

Dzīvnīku pasaka stāsta par to, kā brālītis trusītis izglāba savu lapsas noķerto draugu – brālīti bruņurupuci. Trusītis pateica lapsai, ka, iedams garām viņas laukiem, redzēja cilvēkus, kuri postīja viņas arbūzus. Piebilda, ka iet projām kārtot savas darīšanas, trusītis paslēpās briķšos netālu no lapsas mājas. Kad lapsa aizņojas projām, trusītis iegāja tās mājā un atbrīvoja bruņurupuci. Līdzīgs sižets ir izmantots anekdotē par odu un mušu (RA BFPC, I. Belasova, B164/17), kur ods pārmāca ēdelīgo mušu, likdams lietā izgudrotās viltības.

Aprakstīto piemēru salīdzinājums rāda, ka tie, saglabājoties pamatmotīvam, ar kuru varonis gūst panākumus, tomēr ir atšķirīgi, jo ataino dažādas lietas un arī to ideja ir atšķirīga. Iespējams, tas izskaidrojams ar to, ka šķietamās aiziešanas motīvs neveido visu sižetu, bet tikai tā sastāvdaļu, kamēr sacensību vai tiesas motīvs veido visu vai gandrīz visu sižetu. Taču šāds izskaidrojums nešķiet pārliecinošs, jo pastāv arī motīvi, kas neaptver visu sižetu, bet tomēr pilnīgi vai gandrīz pilnīgi nosaka darbības attīstību un kalpo par pamatu teksta idejai, piemēram, „pieķeršanās astei”, kas bieži izmantota sacensību motīvā: vājš, bet gudrs dzīvnīks pieķeras pie stiprākā pretinika astes un tādējādi pieveic to skriešanās sacensībās.

Nākamais iespējamais skaidrojums ir tāds, ka abi motīvi (sacensību un šķietamās aiziešanas) nav līdzvērtīgi pēc savas iekšējās „kvalitātes” un „pieķeršanās astei” ir sižetiski spēcīgāka nekā paslēpšanās vai tiesāšanās. Taču arī tā nav, jo, piemēram, jau minētajā pasakā

”Zirgs, Vērsis, Gailis, Runcis un Vēzis” *vēža pieķeršanās pie vēša astes* motīvam ir tikai palīgfunckcija, un tas nekādi neietekmē darbības norisi (Пермяков 1970: 97).

Iespējams, ka pareizā atbilde meklējama apstākļi, par kuru rakstīts krievu folklorista Grigorija Permjakova (Григорий Львович Пермяков) grāmatā „От поговорки до сказки” (Пермяков 1970). Proti – ikviens folkloras teksta motīvs būtu skatāms ne pats par sevi, bet gan nesaraujamā kopsakarā ar konkrēto vēstījuma plānu, jo vienam un tam pašam motīvam var būt atšķirīga loma dažādu ideju ietvaros. Piemēram, divu brīnumpasakas funkciju (*aizlieguma pārkāpuma* un tam sekojošās *nelaimes*) apvienojums idejas ziņā var nozīmēt situāciju – noziegumam seko sods. Ļoti iespējams, ka šīs funkcijas var kalpot par attiecīgajā sabiedrībā reāli pastāvošu vai kādreiz pastāvējušu aizliegumu (tabu) aprakstu un brīdinājumu no to pārkāpšanas. Šāda situācija ir atainota kādā Ziemeļamerikas indiāņu pasakā „Heizona ezers un raudošā Lilija” (Arājs 1971: 167), kuras varonis pārvērties lilijā, tāpēc ka nobaudījis aizliegtu zivi. Tipiskas situācijas ir bieža parādība arī anekdotēs. Piemēram, kad gailis pieķer cāli smēķējam, viņš piedraud to nosūdzēt, uz ko cālis atbild, ka nekas neizdosies, jo viņš ir no inkubatora.

Var apgalvot, ka konkrēta motīva nozīme atkarīga vairāk no tā lomas kopīgajā vēstījuma sistēmā nekā no paša motīva.

Sižets pasakās un anekdotēs sastāv no atsevišķiem kompozicionāliem elementiem. Pasakās to skaits lielākoties ir pastāvīgs, taču anekdotēs par dzīvniekiem tas var būt mainīgs un nepilnīgs, kas skaidrojams ar anekdošu kodolīgās formas specifiku.

Par pamatu ņemot sacensību motīvu, ir iespējams izdalīt šādus kompozīcijas posmus pasakās un daļēji arī anekdotēs par dzīvniekiem (Иппонн 1998: 32):

- 1) orientēšanās laikā un telpā,
- 2) dalībnieku raksturojums,
- 3) sacensību atkārtojums,
- 4) etioloģiskais moments.

Visi šie elementi gan pasakās, gan anekdotēs sakārtoti noteiktā secībā: vispirms tiek pavēstīts kur un kad stāstītais noticis (orientēšana), tad tiek aprakstīti sacensību dalībnieki (nereti šis elements tiek apvienots ar nākamo), seko piecas sižetu veidojošas darbības:

- 1) personāžu (sāncensu) tikšanās,
- 2) noruna par sacensībām,
- 3) sagatavošanās cīņai,
- 4) cīņas gaita,
- 5) viena sāncensha uzvara,

tad sacensību atkārtojums (parasti notiek pēc uzvarēto personāžu ierosinājuma) un vēl trīs posmi:

- 1) apbalvojuma pasniegšana,
- 2) uzvarētā personāža sodīšana,
- 3) etioloģiskais moments.

Apkopotā veidā kompozīcijas posmus un sižetu veidojošas darbības sk. 1. tabulā.

Tāpat kā pasakām, arī anekdotēm par sacensību, “šķietamās aiziešanas”, pārpratuma, tiesas un citiem motīviem ir savs īpašs personāžu komplekts ar precīzi noteiktu funkciju loku. Tāpēc pasaku žanriskā specifika neizslēdz laikā un telpā sazarotāku, plašāku materiālu un apjoma ietvērumu. Turpretī anekdote nekādā gadījumā nav lielas tēmas konspekts, tā ir tikai šādas tēmas pieteikums ar savu specifisko mikro pasauli. Lai cik sarežģīta dažkārt būtu pasakas kompozicionālā struktūra, tomēr pamatos pasaka (tāpat kā anekdote) ir vienas galvenās idejas nesēja.

Anekdotes stilistiskās variācijas būtībā ir neierobežotas, viena parādība vai fakts var tikt savdabīgi interpretēta no viena vai otra stāstnieka viedokļa. Pats galvenais, lai anekdotē par dzīvniekiem būtu viena noteikta dominante, kas apvieno un satur visu anekdoti kopā. Anekdotes sacerētāja redzes viedoklis, īpaša viņa domu orientācija kļūst par anekdotes struktūras centru un nosaka faktu atlasu un atveidojumu. Fabula anekdotē ir elementāri vienkārša, un sižeta uzbūve atgādina nelielu noslēgtu apli, kuru nevar ne izplest, ne sašaurināt, jo anekdote pati par sevi ir tendēta uz kodolīgumu. Svarīgi nevis tiekties plašumā, bet dziļumā, caur šķietami sīko, mazo atklāt lielo, nozīmīgo, galveno. Šeit slēpjas anekdotes emocionālā iedarbība un patiesi demokrātiskais raksturs. Tātad var runāt par anekdotes lakonismu kā par vienu no kompozīcijas īpatnībām, kas ietver sevī izvērstu vai ekonomisku anekdotes sižetu. Nedrīkst aizmirst arī par anekdotes vēstītājīpatnībām, kā dialogs, monologs un vēstītāja teksts.

Izcilā krievu rakstnieka Antona Čehova populārais aforisms „*Īsums – talanta māksla*” nozīmē dzelžainu vārdu ekonomiju. Lakonisms ir anekdotes žanra pazīme, bet tas nekādā gadījumā nav jāuztver kā idejas sašaurinājums. Īsums ir specifiska domas, tēla un situācijas sakausējuma forma, kas saasina attēlojumu un paaugstina emocionālo efektivitāti. Līdz ar to, raugoties uz anekdotēm no sižeta kompozicionālo īpatnību viedokļa, ir izdalāmas anekdotes ar izvērsto un ekonomisku sižetu, kur pēdējais ietver tikai tos elementus, bez kuriem anekdote kā tāda pastāvēt nevar, t.i., sarežģītumu un atrisinājumu (sk. 2. tabulu).

Aplūkojot šajā tabulā iekļauto materiālu, var secināt, ka neatkarīgi no sižeta kompozīcijas elementu daudzuma anekdotē smieklu kvalitāte un kvantitāte nemainās. Svarīga ir pati anekdotes ideja.

Anekdotēs lakonisms bieži vien ir atkarīgs no vēstītājelementu iekļāvuma tajā. Tāpēc ļoti būtiska nozīme anekdotēs veidojumā ir dialogam. Tam ir pastiprināta mākslinieciskā slodze, jo dialogs anekdotē kļūst par nozīmīgu tēlu savstarpējo attiecību un rīcības motivētāju. Tēlu dialogi nerisinās tukšgaitā, bet noteikti kaut ko atklāj vai ietver. Atšķirībā no monologiem dialogi virza darbību, kam ir būtiska nozīme anekdotēs žanra specifiskā. Tādējādi dialogs tiek uzskatīts par sižeta kompozīcijas pamatelementu, nereti – pat par vienīgo tēlu raksturotāju. Tomēr var tikt izdalīti vairāki anekdotēs struktūras modeļi, kur ne vienmēr dominēs dialogs. Viens no šo struktūras modeļu komponentiem ir arī iespraudums, kas anekdotēs var tikt saistoši iekļauts tekstā vai arī iekavās, apzīmējot īsu situācijas skaidrojumu vai varoņa noskaņojumu konkrētajā brīdī, piemēram, *skumji, iedomīgi, pakasot aiz auss, atbalstoties gar žoga malu* u. tml. Iespējams izšķirt šādus anekdotēs struktūras modeļus:

1. Dialogs ± iespraudums, piemēram:

dialogs + iespraudums	dialogs
<p><i>Zaķis:</i></p> <p>– <i>Dzeguze, dzeguze, cik man atlicis dzīvot?</i></p> <p>– <i>Ku...</i></p> <p><i>Zaķis neizpratnē:</i></p> <p>– <i>Kāpēc tik ma...</i></p> <p>(RA BFPC, I. Belasova, B164/48)</p>	<p>– <i>Ko saka savannas iemītnieks [lauva – I. B.], atradis džipā divus medniekus?</i></p> <p>– <i>Skat, ceļojošais restorāns!</i></p> <p>(RA BFPC, I. Belasova, B164/4)</p>

Pirmajā anekdotē iespraustais vārds spilgtāk atklāj zaķa dvēseles stāvokli. Otrajā gadījumā ir skaidri redzams, ka, piemēram, tāds iespraudums kā *labsajūtā* vai *apmierināts saka* varētu papildināt lauvas teikto, toties tas nav tik būtiski, jo anekdotēs stāstītājs var pats izvēlēties intonāciju, ar kādu pasniegt šo frāzi – viltīgi un noslēpumaini, priecīgi un sajūsmināti, ieinteresēti u. tml.

2. Monologs ± iespraudums, piemēram:

monologs + iespraudums	monologs
<i>Sēž cērmes vādarā. Te viņa pōrsabeidusēs ziņoj:</i> – Glōbsimēs, mōseņas, špetnō tablete nōk. <i>Jyus kai gribiet, es jau ar pyrmū plūstu evakuēšūs...</i> (Lōcs 1999: 133)	<i>Guļ Brežņevs Jyurmalā: paīt gūs, sōc laizeit pādys. Brežņevam sōc pādys kiteit un jys soka:</i> – Navāg, navāg, Arvid Janovič! Itys jau par daudz... (Lōcs 1999: 115)

Iepriekš minētajos piemēros notiek domu apmaiņa, tas ir, iekšēja saruna, bet šo piemēru specifika slēpjas varoņu komiskajā domāšanā. Lai radītu komisku gaisotni, izrādās, nav obligāti ietērpt anekdotes ideju dialoga formā, jo šim nolūkam lieti noder arī monologs ar iespraudumu vai bez tā.

3. Vēstītāja teksts ± iespraudums, piemēram:

vēstītāja teksts + iespraudums	vēstītāja teksts
<i>Sēž makšķernieks un pičko. Nekādas copes, visi tārpi izbeigušies, maize izbarota, labuma nekāda. <u>Absolūtā bezcerībā</u> makšķernieks uzraksta zīmīti „червяк жирный” un uzliek to uz āķa. Momentā sākas baigā cope. Savu tiesu nogaidījis, lai piekož, velk ārā. Tur uz āķa cita zīmīte – „рыба афигенная”.</i> (RA BFPC, I. Belasova, B164/133)	<i>Austrāliešu orangutans nopirka jaunu bumerangu, bet nekādi nevarēja izmest ārā veco...</i> (RA BFPC, I. Belasova, B164/14)

Abos piemēros notikums tiek skatīts it kā no malas un atstāstīts no vēstītāja redzes viedokļa. Redzams, ka iespraudums pirmajā piemērā vienmērīgi saplūst ar vēstītāja tekstu, pierādot to, ka šāda tipa elementu sakausējuma forma ir diezgan bieža parādība anekdotēs par dzīvniekiem.

4. Dialogs + vēstītāja teksts ± iespraudums, piemēram:

dialogs + vēstītāja teksts + iespraudums	dialogs + vēstītāja teksts
<p><i>Zvejoj upes krostā krokodils. Te nu iudiņa pasarōda gūvs golva i prosa:</i></p> <p>– <i>Ite tys krosts voi itys?</i></p> <p>– <i>Itys, itys, – atbild krokodils, <u>mōneidams</u> gūvi krostā.</i></p> <p>– <i>Ai, maņ vīnolga, es jau taida pīdzāruse...</i></p> <p>(Lōcs 1999: 133)</p>	<p><i>Vīnreiz aizbrauču pi vīna pazeistamō latgalīša. Tikkū jis attaisēja ustobys durovys, kai ōrā kai komuļs izavēlēš mozs, sirdeigs suneits un sōka rīt. Jis jam uzblōve:</i></p> <p>– <i>Tuzik, zamolči!</i></p> <p>... <i>Es jam prosu: „Par kū tu suni krīvyski kamandavoj?”</i></p> <p>– <i>Ē–ē–ē, maņ sīva krīvīte...</i></p> <p>(Lōcs 1999: 116)</p>

Šajā gadījumā vēstījuma teksts ir nepieciešams situācijas īsam aprakstam, bet iespraudums, tāpat kā daudzos citos gadījumos, raksturo situāciju kopumā, kā arī atspoguļo varoņa nolūkus.

5. Monologs + vēstītāja teksts ± iespraudums, piemēram:

monologs + vēstītāja teksts + iespraudums	monologs + vēstītāja teksts
<p><i>Makšķernieks atbrauc līdz upei un secina, ka aizmirsis paņemt ēsmu. Tajā pašā brīdī viņš pamana, ka garām lien čūska, kas noķērusi tārpiņu. Makšķernieks noķer čūsku, atņem tārpiņu, bet jūtas nedaudz vainīgs par to, ka atstājis čūsku bez pusdienām. Ko darīt? Viņš ieļej čūskai kā kompensāciju rīklē alu un pats dodas makšķerēt. Apmēram pēc stundas vīrs jūt, ka kaut kas lien uz augšu pa bikšu staru. Paskatījies uz leju un <u>izmisīs</u> nodomā:</i></p> <p>– <i>Nu nevar būt, ka tā atkal ir tā pati čūska...</i></p> <p>(RA BFPC, I. Belasova, B164/130)</p>	<p><i>Īt začēits pa meža stygu. Skotōs, nazkas guļ uz stygas. Začēits dadur mēli pagaršōt:</i></p> <p>– <i>Fui, syuds! Labi, ka naīkōpu!</i></p> <p>(Lōcs 1999: 131)</p>

Monologi un iespraudums pirmajā piemērā veic vēstījuma papildfunkciju, taču nevar tikt izslēgts variants, ka monologs tiek aizstāts ar vēstītāja tekstu, bet iespraudums vispār izņemts no tā, tādējādi pārtopot par anekdoti, kura sastāv tikai un vienīgi no vēstījuma.

6. Dialogs + monologs + vēstītāja teksts ± iespraudums, piemēram:

dialogs + monologs+ vēstītāja teksts + iespraudums	dialogs + monologs + vēstītāja teksts
<p><i>Vīnu dīnu lauva sasauc vysus zvērus un soka:</i> – Grybu, lai jys pa nakti izrūkot lelu dīki, tik lelu, ka naradzātu ūtrō krosta.</p> <p><i>Atūt reits. Lauva redz – priškā lels dīkis; <u>apmīrynōts staigoj</u> un soka:</i> – Grybu dīka molā lelu tūrni, nu tik lelu, lai tam gola naradz. Labi. Reitā atsamūstās un redz tūrni bez gola, bez molas. Lauva tagad soka zvērim:</p> <p>– Tagad jyusim jōkōp tūrni un kurs pyrmais nūlēks nu tō dīkī, tys dabōs vīnas nakts tīseibas ar munu sīvu.</p> <p><i>Niko dareit. Zvēri kōp. Lauva gaida dīnu, ūtru. Te redz – kreit lōcs.</i> – Laimeigais, dūmoj lauva.</p> <p><i>Bet lōcs, izleidis nu iudiņa, steidzeigi kōp atpakaļ tūrni dūmōdams:</i> – Nu daboīs gon tys pa koklu, kas mani nūgryude!</p> <p style="text-align: right;">(Lōcs 1999: 131)</p>	<p><i>Vista atved cālēnu pie ārsta – neiropatologa. Ārsts uzreiz ķeras pie saviem tiešajiem pienākumiem un jautā:</i> – Cālīt, vai tu zini, cik kaķītim ir ķepiņu? – Četras. – Bet cik kaķītim austiņu? – Divas. – Bet vai kaķītim ir arī astīte? <i>Cālēns, nodomā:</i> – Vai šis idiots nekad nav redzējis kaķus?</p> <p style="text-align: right;">(RA BFPC, I. Belasova, B164/105)</p>

Šādas anekdotes ir samērā reti sastopamas, jo, lai nesarežģītu komunikācijas procesu, optimāli tiek kombinēti divi no anekdotes struktūras modeļu elementiem.

Jau iepriekš apskatītajos piemēros nereta parādība ir iespraudumi. Ņemot vērā to, ka:

- dažviet tiek doti norādījumi anekdotes stāstītājam un recipientam, kā ir jāreaģē uz zināmu situāciju vai notikumu noteiktā anekdotes vietā (intonācija), piemēram:

Augsti pret sauli, spōrnus vycynodams, lidynojās ērglis. Pēški jys salīk spōrnus un kreit zemē. Pēc tam, spōrnus izlaidis, nūsasāst pošas augstōkōs klints golā un pamona, ka natōli nu jō pret klinti ropās čyuska. Ērglis breinōdamīs vaicoj:

- Kai ta tu, rōpuļ, varēji tikt tik augši?
- Ar leisšonu, tikai ar leisšonu...

(Lōcs 1999: 135)

- bieži tiek pielietoti neverbālās komunikācijas elementi – mīmika un žesti, piemēram:

Zaķis ar zaķu māti skatās skriešanas sacensības. Zaķu māte saviebdamās saka:

– Varu saderēt, ka uzvarēs tas ar sarkano šalli.

Zaķis, ar pirkstu piesizdams deniņiem, saka:

– Tu ko? Tā taču viņa mēle!

(RA BFPC, I. Belasova, B164/19)

Var secināt, ka anekdotes veidotājs vai stāstītājs neuzticas recipienta uztveres “pareizībai”, tāpēc savā stāstījumā nav spējīgs atturēties no šāda veida iespaidumiem, kas uztvērējam labāk palīdz izprast stāstītāja domu gājumu un izteiksmīgāk atainot notiekošo. Dīvos iepriekš minētajos piemēros ir redzams, ka rakstiskajā formā iespaids var būt ietverts iekavās, kas jo īpaši izceļ tā nozīmi anekdotē, vai arī tā var būt kā anekdotes teksta sastāvdaļa, kura netiek pat atdalīta ar pieturzīmēm. Pētot anekdotes par dzīvniekiem, ir fiksēti vairāki neverbālās komunikācijas elementi: intonācijas, mīmika un žesti.

Intonācijas, kuras nereti komisku raksturu iegūst tajos gadījumos, kad tās ir pretrunā ar to, ko saka personāžs, proti, gaidītās reakcijas vietā anekdotes tēls lieto absolūti pretēju gaidītajai intonāciju. Toties izplatītāki ir tie intonācijas varianti, kas vienkārši papildina kopējo situācijas atainojumu, piemēram:

Īt divi skudru zāni. Verās – priekšā gūvs. Jemās jū slavēt: kaida loba, kaida trekna. Bet gūvs jem un nūmat grauli jīm vērsā.

Zāni, izleiduši ūrā nu čupas, apvainoti runoj:

– Taidus brašus puišus apkrōve! Napateiceigō!

Pamōceiba: nalīlej styprōkō – nanūvērtēs!

(Lōcs 1999: 131)

Intonācijas var iedalīt divās grupās, taču tas ir nosacīts iedalījums, jo kontekstā krasi šķirt vienu no otras ir gandrīz neiespējami; otrā grupa var atainot arī tēla noskaņojumu:

1) intonācijas, kas norāda uz tēla noskaņojumu – *aizdomīgi, ar šausmām, aukstasinīgi, caur asarām, dūsmīgi, gandarīti, garlaicīgi, iedvesmoti, izbīlī, kaislīgi, kautrīgi, lepni, maigi, murminot, nepatīkami, pārsteigts, optimistiski, pamācoši, pārliecinoši, pārmetoši, raudot, saspringti, satraukti, skarbi, smeļoties, svinīgi, uzbudināti, uzstājīgi, vaļsirdīgi, nenomierinājies, vēsi, vienaldzīgi, zinoši u.tml.;*

2) intonācijas, kas atveido runas veidu. Tās identificējamās kā personāža reakcija uz kādu notikumu, rīcību, padomu utt., piemēram, *čukstot, bailīgi, dzīvi, iekliedzoties, iepīkstoties, klusi, ķīķinot, lēni, sausi, skaļi, steidzīgi, stostoties, svilpjot, žāvājoties u.tml.*

Mīmika šķiet vizuāli komiska, bet ne mazāk svarīgs ir jau pieminētais sarunvalodas stila lietojums, aprakstot kādu mīmikas variantu, piemēram:

Manāmi iereibis zaķis iet pa pludmali. Skatās – gliemežvāks, paceļ un pieliek pie auss. Pēc brītiņa izbrīnīti blisinot acis saka:

– *Kā ej d...t?*

(RA BFPC, I. Belasova, B164/22)

Ja “*blisinot acis*” vietā būtu teikts *izbrīnīti mirkšķinot acis* vai tamlīdzīgi, komisma efekts nebūtu tik produktīvs kā aplūkotajā piemērā.

Žesti un citi neverbālās komunikācijas signāli. Tie tāpat kā dialogi veicina darbību, katram anekdotē iekļautajam žestam piemīt zināms zemteksts, kas var atainot attieksmi pret kādu personāžu, notikumu u.tml. (piem., *metoties apkampienos*) vai liek nojaust tēla turpmāko darbību (piem., *pagriezdams muguru*).

Latgaliešu zoomorfo anekdošu uzbūves specifika būtiski saistās ar visa dzīvnieku eposa, bet jo sevišķi ar pasaku kontekstu, kas ļauj konstatēt tipoloģisku līdzību un sakarības starp dzīvnieku tēliem. Anekdotēm ir zināma saikne ar V. Propa pasaku funkcijām, jo, apvienojoties dažām no tām, tās kļūst par dominējošiem un tipiskākajiem zoomorfo anekdošu motīviem, kuri ir sastopami visdažādāko tautību folkloriskajās un literārajās tradīcijās, tādējādi var secināt, ka latgaliešu anekdotes par dzīvniekiem ir internacionālu zoomorfo anekdošu etniskais variants. Tās saglabā visas tās zoomorfo anekdošu uzbūves īpatnības, kas raksturīgas anekdotēm par dzīvniekiem kopumā neatkarīgi no anekdotes stāstīšanas areāla, stāstnieka nacionālās piederības vai tematikas.

Ikviens zoomorfo anekdošu motīvs ir skatāms ne pats par sevi, bet gan nesaraujamā kopsakarā ar konkrēto vēstījuma plānu, jo vienam un tam pašam motīvam var būt atšķirīga loma dažādu ideju ietvaros, turklāt latgaliešu anekdotēs par dzīvniekiem ir izšķirami vairāki mākslinieciskās idejas tipi – daudzveidīgo dzīves situāciju modeļi.

Anekdotes lakonisms bieži vien ir atkarīgs no vēstītājelementu iekļāvuma tajā, tāpēc ļoti būtiska nozīme anekdotes veidojumā ir dialogam, monologam un vēstītāja tekstam, kas spilgti atklāj visam žanram raksturīgās īpatnības – caur īsu, koncentrētu dialogu vai monologu un minimāli izvērstu vēstījumu atklājas dzīvniekiem piedēvētās rakstura īpašības un sadzīviskās reālijas, ar kurām patiesībā tiek raksturoti cilvēki un to savstarpējās attiecības.

Ja pasaka iekļauj izvērstākus sižeta elementus, tad anekdotes savas kodolīgās formas dēļ to atļauties nevar. Sižets pasakās un anekdotēs sastāv no atsevišķiem kompozicionāliem elementiem, bet, ja pasakās to skaits lielākoties ir pastāvīgs, tad latgaliešu anekdotēs par dzīvniekiem tas var būt mainīgs un nepilnīgs. Anekdotes kompozicionālo īpatnību sakarā var

runāt arī par verbālās un neverbālās komunikācijas elementiem, kas atsevišķos gadījumos var kļūt pat par komiskā patosa izveides priekšnosacījumu.

LITERATŪRAS SARAKSTS

Anekdotas. <http://www.activ.lv/anekdots.php?id=4&no=0>

Arājs, Kārlis (sak.). (1964). *Pasakas par dzīvniekiem: latviešu tautas pasakas: izlase.* Rīga: LPSR ZA izdevniecība.

Arājs, Kārlis (sak.). (1969). *Vjetnamiešu pasakas un teikas.* Rīga: Zinātne.

Kurmītis, Ivars (sast.). (1971). *Dažādu tautu pasakas, mīti un varoņteikas.* Rīga: Liesma.

Kūns, Nikolajs (1959). *Sengrieķu mīti un varoņteikas.* Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

Lebuss, Rolands (2001). *Dzīvnieki mītiskās pasaules redzējumā. Medības. Makšķerēšana. Daba.* Nr.3. 34–35.

Lōcs, Pīters, Širins, Leons, Igaups Gunārs (sak.). (1999). *Dzeivē kai anekdotē, anekdotē kai dzeivē: anekdošu krājums.* Rēzekne: Rēzeknes tipogrāfeja.

Sanka Leonardas (1993). *Lietuvių tautosaka.* Kaunas: Šviesa.

Valeinis, Vitolds (1982). *Literatūras teorija.* Rīga: Zvaigzne.

Братья Гримм (1957). *Сказки.* Минск.

Всеви́дящий глаз. *Легенды североамериканских индейцев* (1964). Москва: Прогресс.

Пермяков, Григорий (1970). *От поговорки до сказки.* Москва: Наука.

Пропп, Владимир (1998). *Морфология "волшебной" сказки.* Москва: Лабиринт.

Руднев, Вадим (1990). Прагматика анекдота. *Даугава.* Nr. 6. 92–100.

Силантьев, Игорь. *Дихотомическая теория мотива.*

www.philosophy.ncs.ru/journals/humscience/4_98/09_SILAN.htm.

1. tabula *Anekdotēs un pasakas kompozīcija*Table 1: *The composition of an anecdote and a fairy tale*

Nr. p. k.	Arhitektūra	Sīžeta kompozicionālais posms	Sīžeta kompozīciju veidojošā darbība	Pasakā (Vjetnamešu pasakas un teikas 1969: 22)	Anekdotē (RA BFPC, I. Belasova, B164/50)
1.	<i>Ekspozīcija</i>	Orientēšanās laikā un telpā		Tas notika senos laikos, kad slava par Zirga skrējēja spēku, izturību un veiklajām kājām bija izskanējusi pa visu pasauli	Nav/retos gadījumos
		Dalībnieku raksturojums		Ir	Nav/retos gadījumos
2.	Sarežģījums		Personāžu tikšanās	Ir	Ir
3.	Konflikta kāpinājums		Noruna par sacensību	Ir	Ir
			Sagatavošanās cīņai	Ir	Ir
			Cīņas gaita	Ir	Ir
4.	Kulminācija		Viena sāncensība uzvara	Ir	Ir
5.	Atslābums	Apbalvojuma pasniegšana		Zirga apēšana	Nav
6.	Atslābums	Pieveiktā personāža sodīšana		Zirga apēšana	Nav
7.	Atrisinājums	Etioloģiskais moments		Kopš tā brīža gliemeži nepazīst nogurumu	Nav/retos gadījumos, piem., (...) Tagad ir saprūtam, kōpēc vylks kauc uz mēnesi taidōs pat naktīs: navarādams tū izsaceit vōrdūs, naboga kustūneits kauc i kauc, saukdams uz randeni vilciņi... (Lōcs, Širins, Igaunš 1999: 118)

2. tabula *Anekdotēs sižeta izvērsuma iespējas*

Table 2: *Possibilities of scanning anecdote plots*

Sižeta kompozīcijas elements	Izvērsta sižeta piemērs	Ekonomiska sižeta piemērs
Ekspozīcija	Lidmašīna, kura pārvadā dzīvniekus, virs okeāna zaudē vadību un sāk lēnām nolaisties.	—
Sarežģījums	Pilots mikrofonā paziņo: – Tie dzīvnieki, kuri prot peldēt, ieņemiet vietas pie kreisā borta, tos, kuri neprot – pie labā.	– Kam ir lelōkais plaušu tylpums?
Attīstības kāpinājums	Lidmašīnu sāk nežēlīgi kratīt. Zvēri sastinguši blenž viens uz otru. Kas būs?!	—
Atslābums	Pēc brīža lidmašīna lēni nosēžas uz ūdens, pilots paziņo:	—
Kulminācija	– Kreisā borta dzīvnieki, peldiet uz tālumā redzamo salu. Bet labā borta pasažieriem...	—
Atrisinājums vai atrisinājums + kulminācija	Pateicamies par to, ka izvēlējāties lidojumam mūsu kompānijas lidmašīnu un visu labu! (RA BFPC, I. Belasova, B164/102)	– Tam, kas pyuss buļlam dybynā tik ilgi, cikam jam rogi izataisnōsīs! (Lōcs, Širins, Igaunš 1999: 133)